

А. А. Салавей
Мінск, МДЛУ

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ ПРАБЛЕМАТЫЧНАЙ ВЕРАГОДНАСЦІ
Ў ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫМ ТЭКСЦЕ
(на матэрыяле беларускіх і англійскіх газетных інтэрв'ю)

Прааналізавана праблематыка верагоднасці і яе статус ў тэорыях мадальнасці. Вызначана семантыка эксплікатараў праблематычнай верагоднасці, іх агульныя і нацыянальна-спецыфічныя характарыстыкі ў тэкстах інтэрв'ю на беларускай і англійскай мовах.

Катэгорыя мадальнасці з'яўляецца адной з самых «плюралістычных», што абумоўлівае суіснаванне мноства дэфініцый з разнастайнымі сэнсамі ў яе змесце. Праблематыка мадальнасці распрацоўвалася В. У. Вінаградавым, У. Р. Адмоні, А. А. Рэфармацкім, Н. Д. Аруцюнавай, Г. А. Золатавай, У. З. Панфілавым, А. У. Бандаркам, М. Халідэем, К. Аймерам, Дж. Лаянзам, Ф. Р. Палмерам і інш. Увогуле цяжка знайсці двух аўтараў, якія б тлумачылі тэрмін *мадальнасць* аднолькава [5, с. 67]. Шматлікаць трактовак тлумачыцца выбарам аўтарамі розных характарыстык у якасці дамінантных для мадальных сродкаў. Так, В. У. Вінаградаў трактуе мадальнасць як сінтаксічную катэгорыю, сцвярджаючы, што любы сказ адлюстроўвае рэчаіснасць у яе практычным грамадскім усведамленні і выражае аднесенасць зместу маўлення да рэчаіснасці, таму мадальнасць цесна звязана са сказам і яго тыпамі. Мадальнае значэнне як істотная канструктыўная прымета сказа, адлюстроўваючы рэчаіснасць у той ці іншай форме, можа выражаць адно з 30 сінтаксічных значэнняў, якія ў сваёй сукупнасці ўтвараюць змест гэтай катэгорыі [6, с. 80].

У замежным мовазнаўстве шырока распаўсюджана канцэпцыя Ш. Балі, згодна з якой любое выказванне ўключае асноўны змест (дыктум) і яго мадальную частку (модус), што змяшчае інтэлектуальнае, эмацыянальнае і валявое суджэнне моўцы да дыктуму [2, с. 73]. Ш. Балі звяртае ўвагу на мадальныя дзеясловы – галоўныя рэпрэзентанты мадальнасці. У цэлым трактоўкі мадальнасці лінгвістамі змяшчаюць думку аб рэалізацыі мадальнасці толькі ў сказе, дакладней – у выказванні.

Даследчыца В. С. Ахманова тлумачыць мадальнасць як паняццiнную катэгорыю «са значэннем адносін моўцы да зместу выказвання і адносін зместу выказвання да рэчаіснасці, якая выражаецца рознымі лексічнымі і граматычнымі сродкамі» [1, с. 244], акцэнтуючы яе прагматычныя ўласцівасці.

Мадальнасць актыўна распрацоўвалася ў святле тэорыі функцыянальна-семантычнага поля (Л. У. Шчэрба, У. Р. Адмоні, А. І. Бяляева, А. У. Бандарка і інш.) – двухбаковага зместава-фармальнага адзінства, якое фарміруецца граматычнымі сродкамі мовы разам з лексічнымі, лексіка-граматычнымі і словаўтваральнымі элементамі [4, с. 40]. Палі мадальнасці характарызуюцца

складанай структурай з разнастайнымі значэннямі, што дазваляе вызначыць розныя віды суб'ектыўнай кваліфікацыі прапазіцыі, функцыянаванне і прагматычныя характарыстыкі мадальных сродкаў у маўленні [11, с. 303].

Традыцыйна мадальнасць дзеліцца на *аб'ектыўную* і *суб'ектыўную*. Аб'ектыўная мадальнасць выражае адносіны выказвання да рэчаіснасці з пункту гледжання рэальнасці/іррэальнасці, з'яўляючыся аблігаторным кампанентам сказа, граматычным сродкам эксплікацыі якога з'яўляецца лад дзеяслова. У межах аб'ектыўнай мадальнасці выдзяляюць алетычную мадальнасць, што адлюстроўвае неабходнасць і магчымасць падзей; дэантычную мадальнасць, якая выражае неабходнасць і магчымасць з пункту гледжання маральных норм і культурных прынцыпаў [10, с. 47]. Суб'ектыўная мадальнасць эксплікуе адносіны моўцы да выказвання і рэалізуецца з дапамогай сродкаў, якія характарызуюцца эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкай.

Аднак існуе думка пра немэтазгоднасць размежавання гэтай катэгорыі на аб'ектыўную і суб'ектыўную (Я. У. Клабукоў, А. М. Пешкаў, Т. В. Шмялёва, Н. Ю. Паўлоўская, М. А. Ліпатава і інш.). Так, А. М. Пешкаў адзначае, што мадальнасць выражае толькі тое, што маецца на ўвазе пад катэгорыяй суб'ектыўнай мадальнасці. Па-першае, неабходна памятаць, што працэс пазнання ідзе ў напрамку праз суб'ектыўнасць успрымання чалавекам аб'ектыўнага [15]: «нашы веды, – пісаў І. Кант, – вынікаюць з дзвюх асноўных крыніц душы: першая – гэта здольнасць атрымліваць прадстаўленні, а другая – здольнасць пазнаваць праз гэтыя прадстаўленні прадмет» [9, с. 152]. Па-другое, сам тэрмін *аб'ектыўнасць* трактуецца ў энцыклапедычных слоўніках як «здольнасць непрадузята прадстаўляць аб'ект так, як ён існуе сам па сабе, незалежна ад суб'екта» [14], што супярэчыць агульнай семантыцы мадальнасці: адносіны ці пункт гледжання моўцы да выказвання. Такім чынам, мадальнасць з'яўляецца суб'ектыўнай па сваёй прыродзе катэгорыяй, паколькі любое выказванне разглядаецца праз прызму моўцы.

Адным са складнікаў полевай структуры мадальнасці з'яўляецца верагоднасць, якая мае розныя трактоўкі ў філасофіі, логіцы, лінгвістыцы, псіхалогіі, тэорыі імавернасцей. У логіцы і філасофіі (Дж. Лок, Г. Лейбніц, І. Кант, Г. Гегель) верагоднасць разглядаецца як сінонім паняцця *ісціна* і абазначае бяспрэчныя, цвёрда абгрунтаваныя веды. Аднак ісціна аб'ектыўна, не залежыць ад суб'екта, а верагоднасць – суб'ектыўна, разглядаецца з пункту гледжання моўцы [13]. Гэты тып пазначаецца як суб'ектыўная, персуазыўная, эпістэмічная, «праўдзівая» мадальнасць [8; 12; 3; 7].

Верагоднасць як суб'ектыўная катэгорыя адлюстроўвае ступень адпаведнасці зместу выказвання (прапазіцыі) рэчаіснасці з пункту гледжання моўцы, ступень яго ўпэўненасці ў праўдзівасці выказвання. У святле функцыянальнай граматыкі мадальнасць верагоднасці выступае як асобае поле з разнастайнай сістэмай моўных сродкаў, з дапамогай якіх моўца ацэньвае паўнату сваіх ведаў аб прадмеце маўлення, у выніку чаго прапазіцыя можа быць кваліфікавана як адпаведная/неадпаведная рэальнаму стану спраў у рэчаіснасці [5, с. 157].

Традыцыйна выдзяляюць тры ступені верагоднасці: *простую* (нейтральную), *праблематычную* і *катэгарычную*. Верагоднасць можа быць выражана экспліцытна з дапамогай лексіка-граматычных, прагматычных адзінак і імпліцытна. Простая верагоднасць з'яўляецца немаркіраваным членам апазіцыі і выражаецца абвесным ладам дзеяслова. Праблематычная верагоднасць паказвае няўпэўненасць моўцы ў праўдзівасці зместу выказвання, у той час як катэгарычная верагоднасць адлюстроўвае ўпэўненасць суб'екта маўлення ў праўдзівасці прапазіцыі. Значэнні праблематычнай і катэгарычнай верагоднасці ўключаюць адценні рознай ступені сумнення і ўпэўненасці [12].

У дакладзе прааналізаваны сродкі рэалізацыі праблематычнай верагоднасці, выбраныя з тэкстаў 15 газетных інтэрв'ю на беларускай і англійскай мовах («Звезда», «Літаратура і мастацтва», «Настаўніцкая», «The Daily Star», «The New York Times», «The Daily Record», «The Guardian», «The Independent», «The Evening Standard»). Прызначэнне інтэрв'ю як жанру публіцыстычнага дыскурсу заключаецца ў праўдзівым, верагодным адлюстраванні найбольш рэлевантных падзей, у абмене меркаваннямі, думкамі, фактамі па важных пытаннях сацыяльнага жыцця, што прадугледжвае выкарыстанне шматлікіх мадальных сродкаў верагоднасці.

Праблематычная верагоднасць рэалізуецца ў беларускіх тэкстах інтэрв'ю з дапамогай 15 паказчыкаў. Аналіз паказаў, што перфарматыў *я думаю*, які выступае ў ролі галоўнай часткі складаназалежнага сказа і выражае пункт гледжання суб'екта маўлення, з'яўляецца самым частотным (16 %): *Думаю, мы будзем развівацца комплексна. Я думаю, што нават курсы перападрыхтоўкі настаўнікаў трэба праводзіць інакш.*

Безасабовыя канструкцыі *думаецца* (2 %), *лічыцца* (2 %) і пабочная канструкцыя *на маю думку* (6 %) з'яўляюцца сінанімічнымі з *я думаю* ў функцыянальна-семантычным плане: *Але, думаецца, не дарма. А ідэальная школа, на маю думку, павінна выглядаць інакш.*

Маркёрамі праблематычнай верагоднасці, якія выражаюць нізкую ступень упэўненасці гаворачага ў прапазіцыі, з'яўляюцца пабочныя кампаненты ў функцыі меркавання. Пабочная канструкцыя *можжа / можа быць* з'яўляецца самай частотнай (16 %): *А можа, гэта правільна? Дык, можа, спыніць канкурэнцыю і здацца? Можжа быць, таму яго асоба ўсё такая ж прыцягальная.*

Акрамя гэтага, праблематычная верагоднасць у беларускіх інтэрв'ю рэпрэзентуецца наступнымі лексічнымі сродкамі:

1) мадальнымі словамі, словазлучэннямі (*магчыма* (10 %), *хутчэй/хутчэй за ўсё* (10 %), *напэўна* (6 %), *відаць* (4 %), *мабыць* (2 %)) у функцыі пабочных слоў і словазлучэнняў: *Магчыма, 5–6 за кошт увядзення інтэграваных курсаў. Маці была, хутчэй, памочнікам трэнераў. Напэўна, синдром выдатніцы праявіўся.*

2) мадальнай часціцай *бадай* (2 %): *Але зразумелья яны будуць, бадай, толькі таму накаленню.*

Нізкая ступень упэўненасці моўцы ў праўдзівасці прапазіцыі рэалізуецца даволі часта ў інтэрв'ю сінтаксічным спосабам з дапамогай безасабовай канструкцыі *мне здаецца* (10 %): *Мне здаецца, што менавіта яна надае карціне выразнасць.*

Аналіз англійскіх газетных інтэрв'ю выявіў 17 паказчыкаў эксплікацыі праблематычнай верагоднасці, якія ўслед за лінгвістамі С. Краніх і Ф. Гастмы паздзялілі на 4 асноўныя групы:

1) мадальныя канструкцыі, што сінтаксічна могуць быць прадстаўлены галоўнай часткай складаназалежнага сказа: *I think, I believe, I guess* і выражаюць пункт гледжання суб'екта маўлення;

2) мадальныя дзеясловы *could, may, might + інфінітыў*, якія выражаюць няўпэўненасць суб'екта маўлення ў прапазіцыі;

3) дзеяловы *seem, appear* з мадальным значэннем няўпэўненасці, сумнення;

4) прыметнікі і прыслоўі *likely, perhaps, probably* з мадальнай семантыкай нізкай ступені верагоднасці [16].

Колькасны аналіз паказчыкаў праблематычнай верагоднасці паказаў, што фраза *I think* пераважае над іншымі (43 %) і цалкам адпавядае беларускай фразе *я думаю*. Аднак дадзеная структура значна часцей сустракаецца ў англійскіх інтэрв'ю ў параўнанні з беларускімі (43 % і 16 % адпаведна): *I think there's a desire to keep secret more than publish* – 'думваю, жаданне трымаць у сакрэце большае, чым даводзіць да агульнага ведама'.

Уласнае меркаванне можа быць выражана семантычным інварыянтам – значэннем дзеяслова *to think (to guess (3 %), to believe (7 %))*. Напрыклад: *I believe anything is possible* – 'думваю, усё магчыма'.

Значэнне сумнення даволі часта рэалізуецца безасабовай канструкцыяй *it seems to me* (9 %), эквівалентам якой з'яўляецца беларуская *мне здаецца*: *It seems to me that everything goes wrong* – 'мне здаецца, што ўсё ідзе не так, як трэба'.

Эксплікатарамі праблематычнай верагоднасці выступаюць мадальныя прыметнікі і прыслоўі *perhaps (4 %), probably (9 %), may be (6 %), likely (4 %), possible (2 %)*, а таксама мадальныя дзеясловы *could/may/might* разам з інфінітывам (4 %), якія выражаюць меркаванне суб'екта, заснаванае на няўпэўненасці і сумненні адносна зместа выказвання, і адпавядаюць беларускім *магчыма, напэўна, мабыць*: *What changes in the environment do you think we might see?* – 'якія змены ў навакольным асяроддзі, на вашу думку, мы, магчыма, убачым?'; *It's probably not worth saying about that* – 'напэўна, не варта казаць пра тое'.

Нізкая ступень упэўненасці моўцы ў прапазіцыі рэалізуецца таксама з дапамогай фраз *I rather doubt / I have doubts (4 %), I'm not sure (2 %)*: *I rather doubt the EU will go this far* – 'крыху сумняваюся, што Еўрапейскі саюз пойдзе так далёка'; *I'm not sure that it's the best ceiling in the world* – 'я не ўпэўнены, што гэта лепшая столь у свеце'.

Параўнальнаны аналіз сродкаў эксплікацыі праблематычнай верагоднасці ў беларускіх і англійскіх тэкстах інтэрв’ю паказаў супараўнальнасць іх колькасных паказчыкаў (15 і 17 адпаведна). Адзінай для дзвюх моў з’яўляецца актуалізацыя праблематычнай верагоднасці з дапамогай тэматычнага рада перфарматыўных дзеясловаў, аб’яднаных семантычным інварыянтам *думаць/to think*; мадальных дзеясловаў, прыметнікаў і прыслоўяў, мадальных слоў і словазлучэнняў у функцыі пабочных канструкцый. Агульным і самым частотным спосабам рэпрэзентацыі праблематычнай верагоднасці ў дзвюх мовах з’яўляецца структура *я думаю і I think*, аднак беларускі варыянт сустракаецца радзей у параўнанні з англійскім (11 і 29 адпаведна).

Нацыянальная спецыфіка маніфестацыі праблематычнай верагоднасці на англійскай мове праяўляецца ў выкарыстанні камбінацыі мадальных дзеясловаў *could / might* з формамі інфінітыва, якія выражаюць няўпэўненасць моўцы ў праўдзівасці выказвання. Адметнай характарыстыкай рэалізацыі значэння сумнення, няўпэўненасці суб’екта маўлення ў прапазіцыі выказвання з’яўляецца выкарыстанне мадальных слоў *likely/unlikely* у якасці часткі складанага мадальнага выказніка.

ЛІТАРАТУРА

1. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Просвещение, 1969. – 608 с.
2. Балли, Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 416 с.
3. Беляева, Е. И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках / Е. И. Беляева. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1985. – 180 с.
4. Бондарко, А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1983. – 208 с.
5. Бондарко, А. В. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 264 с.
6. Виноградов, В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов. – М. : Просвещение, 1975. – 105 с.
7. Грелл, М. О сущности модальности / М. Грелл // Языкознание в Чехословакии. – М. : Прогресс, 1978. – С. 277–301.
8. Золотова, Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1973. – 352 с.
9. Кант, И. Сочинения: в 6 т. / И. Кант. – Т. 3. – М. : Мысль, 1964. – 439 с.
10. Курлянд, Э. Е. Модальность предложения и модальность текста / Э. Е. Курлянд, О. В. Трунова // Уровни лингвистического анализа в синхронии и диахронии : межвуз. сб. науч. тр. / ред. И. Л. Климович. – Л. : Темплан, 1986. – 108 с.
11. Лингвистический энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева [и др.]; под общ. ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Совет. энцикл., 1989. – 682 с.

12. Панфилов, В. З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения / В. З. Панфилов // Вопросы языкознания. – 1977. – № 4. – С. 37–48.
13. Панченко, Н. Н. Когнитивные категории «истинность» и «достоверность»: общее и различное / Н. Н. Панченко // Знание. Понимание. Умение. – 2009. – № 1. – С. 132–136.
14. Философия : энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2007. – 1072 с.
15. Языкознание : большой энцикл. словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : БРЭ, 1998. – 658 с.
16. Gast, V. Explicitness of Epistemic Modal Marking: Recent Changes in British and American English / V. Gast, S. Kranich // Modality in English IV [Electronic resource]. – Hamburg, 2010. – Mode of access : http://www.personal.unijena.de/~mu65qev/papdf/kranich_gast.pdf. – Date of access : 02.10.2017.

The article describes the problem of credibility and its status in different modality theories. The author considers credibility as a subjective category which illustrates the degree of correspondence between the proposition and the reality established by the speaker. Linguistic means of realization of problematic credibility have been analyzed on the material of Belarusian and English newspaper interviews.

В. А. Терещенко
Минск, МГЛУ

СИНТАКТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ АВТОСЛОГАНАХ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПЕРЕВОДА НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Рассматриваются синтактико-стилистические средства, используемые в англоязычных автомобильных слоганах, и особенности их перевода на русский язык. Проведенный анализ позволил установить, что эллипсис, парцелляция, предваряющий ориентир и параллелизм являются наиболее часто употребительными средствами привлечения внимания к определенной информации в слоганах автомобильных рекламных кампаний. При переводе слоганов на русский язык переводчики склонны сохранять данные стилистические фигуры.

С середины XX века по мере развития рекламной индустрии слоган постепенно стал неотъемлемой частью сферы коммерческой рекламы. Для достижения перлокутивного эффекта создатели рекламы, а в частности рекламных слоганов, ставят перед собой задачу усилить выразительность рекламного текста, используя максимум информации при минимуме слов. Это доказывает уникальность термина «слоган» и объясняет, почему в настоящее время имеется множество интерпретаций данного понятия.